

2008

Skýrsla almannavarna vegna jarðskjálfta á Suðurlandi 29. maí 2008

Ríkislögreglustjórinn
almannavarnadeild,
Lögreglustjórinn á Selfossi

Skýrsla almannavarna um jarðskjálfta á Suðurlandi 29. maí 2008.

Samantekt:

Víðir Reynisson deildarstjóri

almannavarandeildar ríkislögreglustjóra

Guðrún Jóhannesdóttir, verkefnastjóri, almannavarnadeild ríkislögreglustjóra

Þorgrímur Óli Siguðrsson aðstoðaryfirlögregluþjónn lögreglustjóranum á Selfossi

Ríkislögreglustjórinn September 2009

Efnisyfirlit

1	Inngangur	4
2	Samhæfingarstöðin	5
3	Stjórnkerfið og stofnanir	6
3.1	Ríkisstjórnin.....	6
3.1.1	Dómsmálaráðherra	6
3.1.2	Forsætisráðherra.....	7
3.1.3	Heilbrigðisráðherra	7
3.2	Almannavarnaráð.....	7
4	Viðbragðsaðilar	7
4.1	Almannavarnadeild ríkislögreglustjóra	7
4.2	Fjarskiptamiðstöð ríkislögreglustjóra.....	8
4.3	Landlæknir	8
4.4	Landspítalinn	8
4.5	Neyðarlínan.....	8
4.6	Slökkvilið höfuðborgarsvæðisins.....	8
4.7	Veðurstofan	8
5	Sjálfboðaliðar - viðbragðsaðilar	9
5.1	Björgunarsveitir.....	9
5.2	Rauði kross Íslands	9
6	Vegamannvirki, veitustofnanir, síma og fjarskiptakerfi	10
6.1	Vegagerðin	10
6.2	Símafyrtækin.....	10
6.3	Öryggisfjarskipti	10
6.4	Orkuveitan.....	10
6.5	Vatnsveitur	11
7	Almannavarnir skipulagðar í héraði	11
7.1	Lögreglustjórar og almannavarnanefndir	11
7.2	Lögreglan.....	13
7.3	Slökkvilið	14

7.4	Heilbrigðisstofnun Suðurlands	14
7.5	Selfoss	14
7.6	Hveragerði.....	15
7.7	Þorlákshöfn	15
7.8	Framkvæmdastjórar sveitarfélaga (sveitarstjórar, bæjarstjórar og oddvitar)	15
7.9	Byggingafulltrúar.....	16
7.10	Skólastarf	17
7.11	Íbúafundir.....	18
8	Upplýsingagjöf.....	18
8.1.1	Fjölmiðlar	19
9	Tryggingafélög.....	19
9.1	Viðlagatrygging	19
10	Erlend aðstoð	19
11	Ýmis verkefni almannavarna.....	20
11.1	Áfallahjálp	21
12	Skýrsla um starfsemi þjónustumiðstöðvar	22
13	Greining á viðbrögðum	23
14	Lærdómur	24
14.1	Lærdómsatriði úr skýrslunni um jarðskjálftana 2000 og lærdómur 2008	24

1 Inngangur

Skýrsla þessi er unnin af starfsmönnum Almannavarnadeildar ríkislögreglustjóra og lögreglustjóraembættisins á Selfossi í kjölfar jarðskjálftans í Ölfus 29. maí 2008.

Jarðskjálftinn sem er í flokki Suðurlandsskjálfta varð um kl. 15:43 og var um 6.3M að stærð. Áhrifasvæði skjálftans varð fyrst og fremst í sveitarfélögunum Ölfus, Hveragerði og Árborg en einnig í Grímsnes og Grafningshreppi og í Flóahrepp, en upptök skjálftans var um 8 km norð-vestur af Selfossi. Í kjölfar jarðskjálftans var lýst yfir neyðarstigi, hæsta viðbúnaðarstigi almannavarna.

Almannavarnadeild ríkislögreglustjóra og lögreglan á Selfossi tóku saman aðgerðarskýrslur eftir allar aðgerðir í tengslum við jarðskjálftann og voru gögn úr þeim skýrslum nýtt við gerð hluta af þessari. Eins var kallað eftir skýrslum viðbragðsaðila og þær nýttar við skýrslugerðina. Tekin voru viðtöl við 28 einstaklinga, sem komu að aðgerðum í upphafi á ýmsum stigum stjórnkerfisins. Við val á viðmælendum var svokölluð snjóboltaaðferð. Valdir voru átta viðmælendur og þeir bentu hver um sig á tvo aðra. Stuðst var við spurningalista sem fylgir sem viðhengi. Spurningalistinn var reyndur á starfsmönnum almannavarnadeildar ríkislögreglustjóra og fulltrúa úr Landsstjórn björgunarsveita.

Allir þeir sem leitað var til vegna gagnaöflunar við gerð þessarar skýrslu tóku okkur vel. Margir lögðu fram vönduð gögn og aðrir gáfu sér góðan tíma til að ræða reynslu sína.

Það er óneitanlega sérstakt að kvöldi þess 29. maí 2008 var tekið til annarrar og þriðju umræðu frumvarp dómsmálaráðherra um ný heildarlög um almannavarnir og voru þau afgreidd frá Alþingi aðfaranótt 30. maí. Lögin tóku síðan formlega gildi í byrjun júní. Í nýju lögunum er gert ráð fyrir starfrækslu svokallaðar tímabundinna þjónustumiðstöðvar sem m.a. eiga að vera íbúum sá staður þar sem þeir geta sótt upplýsingar og fengið þjónustu um allt er varðar þær hamfarir sem dunið hafa yfir. Almannavarnadeildin lagði til við dómsmálaráðherra í minnisblaði að morgni 30. maí að þrátt fyrir að lögin hefðu ekki formlega tekið gildi þá yrði ákvæðið um tímabundnu þjónustumiðstöðvar nýtt. Á fundi ríkistjórnarinnar þann morgun var að tillögu dómsmálaráðherra ákveðið að fela almannavarnadeildinni að koma upp slíkum miðstöðvum í samstarfi við viðkomandi sveitarfélög. Þessi ákvörðun var kynnt sveitarfélögum og

viðbragðsaðilum á fundi á Selfossi síðdegis þann 30. maí og voru miðstöðvarnar opnaðar í Hveragerði og á Selfossi að morgni laugardagsins 31. maí. Það að geta opnað miðstöðvarnar svo fljótt var eitt af mörgum ástæðum að vel gekk að hefja uppbyggingarstarfið.

Árið 2003 var Ríkislögreglustjóra falið að taka við verkefnum Almannavarna ríkisins sem síðan þá hefur starfrækt sérstaka almannavarnadeild. Þegar jarðskjálftinn varð störfuðu fimm starfsmenn í deildinni og einn var erlendis í fríi.

Önnur veigamikil breyting varð í júlí 2003 þegar Samhæfingarstöðin tók til starfa. Samhæfingarstöðin er staðsett í Björgunarmiðstöðinni Skógarhlíð en í því húsi hafa Neyðarlínan, Fjarskiptamiðstöð ríkislögreglustjóra, Stjórnstöð Landhelgisgæslunnar og Landsstjórn björgunarsveita sínar stjórnstöðvar. Þetta var árangur margar ára vinnu og var m.a. eitt af því sem bent er á áður nefndri skýrslu frá jarðskjálftunum 2000. Ljóst er, að allir þessir aðilar hafa sínar stjórnstöðvar í sama húsi og koma svo til starfa í Samhæfingarstöðinni sem er á sömu hæð, ásamt fulltrúum annarra viðbragðsaðila skipti miklu varðandi framgang aðgerðarinnar.

Í þessari samantekt er meginmarkmiðið að skoða viðbrögð almannavarnakerfisins og fleiri aðila sem komu að verkefnum sem tengdust jarðskjálftanum 2008.

2 Samhæfingarstöðin

Í Samhæfingarstöð (SST) fer fram yfirstjórn og samhæfing almannavarna aðgerða með hliðsjón af almannavarnastigi og viðeigandi viðbragðsáætlun. Samhæfingarstöðin í Skógarhlíð var bakhjarl aðgerðastjórnar á Suðurlandi sem stjórnaði vettvangi á jarðskjálftasvæðinu.

Samhæfingarstöðin í Skógarhlíð (SST) var virkjuð þremur mínútum eftir jarðskjálftann eða 15:48. Viðbragðsaðilar í Skógarhlíð fundu jarðskjálftann og gerðu sér grein fyrir styrk og alvarleika atburðarins. Fyrsta tilkynning um jarðskjálftann var send frá Samhæfingarstöðinni til fjölmiðla klukkan 15:55. Mjög mikið af upplýsingum bárust til SST og var áhersla lögð á góða samvinnu við vettvang, skráningu upplýsinga og miðlun þeirra til almennings, stjórnvalda og fjölmiðla. Samhæfingarstöðin sendi út fréttatilkynningar og svaraði fyrirspurnum, sem komu víða að.

Samhæfingarstöðin var fullmönnuð til 19:00 þann 30. maí.

3 Stjórnkerfið og stofnanir

3.1 Ríkisstjórnin

Ríkisstjórnin lagði áherslu á skjót viðbrögð. Ríkisstjórnin fundaði 30. maí með almannavörnum og var ákveðið að grípa til aðgerða þegar í stað og hefja uppbyggingu á skjálftasvæðunum. Þá vísaði ríkisstjórnin til 14. greinar nýrra almannavarnalaga þar sem segir að ríkislögreglustjóra sé heimilt, þegar hættu ber að garði eða hún er um garð gengin að stofna tímabundið þjónustumiðstöð vegna tiltekinnar hættu eða hættuástands. Markmiðið með slíkri miðstöð er að fólk geti leitað á einn stað með erindi tengdum jarðskjálftanum. Send var út tilkynning þann 4. júlí 2008 þess efnis að ríkisstjórnin hafi ákveðið, að tillögu forsætisráðherra og dóms- og kirkjumálaráðherra, að setja á laggirnar starfshóp ráðuneyta sem ætlað er að vinna náið með fulltrúum sveitarstjórna á jarðskjálftasvæðunum á Suðurlandi við að meta **hvernig fara skuli með ótryggað tjón einstaklinga og fyrirtækja svo og hvernig haga skuli fjárhagslegum stuðningi við sveitarfélög, m.a. vegna endurreisnarstarfsins**. Reynslan frá árinu 2000 var höfð að leiðarljósi við þessa vinnu. Ráðuneytisstjóri forsætisráðuneytisins stýrði starfshópi ráðuneytanna en auk hans sitja í hópnum fulltrúar dóms- og kirkjumálaráðuneytis, félags- og tryggingamálaráðuneytis, heilbrigðisráðuneytis, samgönguráðuneytis, umhverfisráðuneytis, viðskiptaráðuneytis og fjármálaráðuneytis.

Reiknað var með því að ríkissjóður gæti varið allt að 100 milljónum króna til að mæta ófyrirséðum afleiðingum skjálftans.

Ráðherrar ríkisstjórnarinnar fóru í vettvangsferðir um Suðurland til að kynna sér afleiðingar jarðskjálftans, auk þess að funda með starfsmönnum Samhæfingarstöðvar.

3.1.1 Dómsmálaráðherra

Dómsmálaráðherra var upplýstur um virkjun almannavarnakerfisins og haldið upplýstum um gang mála. Fulltrúi hans var m.a. fram á kvöld 29. maí í Samhæfingarstöðinni.

Almannavarnadeildin hélt blaðamannafund með Birni Bjarnasyni dómsmálaráðherra þar sem farið var yfir viðbrögðin við jarðskjálftanum og undirbúningi að opnun þjónustumiðstöðvar. Á fundinum kom fram að það væri einhugur í ríkisstjórninni að styðja við bakið á íbúum á Suðurlandi en þjónustumiðstöðvar undir stjórn almannavarnadeildar ríkislögreglustjóra var einn

liður í þeirri stefnu. Á fundinum kom einnig fram að ríkisstjórnin teldi nauðsynlegt að heilbrigðisgeirinn fengi aðgang að TETRA kerfinu.

Starfsmaður almannavarnadeildar vann að gerð verklagsreglna og minnisblaði í samstarfi við dómsmálaráðuneytið um stofnun þjónustumiðstöðvar. Minnisblaðið var lagt fyrir ríkistjórn að morgni 30. maí og þá var ákveðið að opna þjónustumiðstöðvar.

3.1.2 Forsætisráðherra

Forsætisráðherra leitaði upplýsinga um stöðu mála hjá Samhæfingarstöðinni. Forsætisráðherra leiddi þá vinnu sem sneri að uppgjöri kostnaðar vegna fyrstu viðbragða, kostnað sveitarfélaga og styrki vegna ótryggðra tjóna. Eftir gildistöku nýrra almannavarnalega er forsætisráðherra formaður almannavarna- og öryggismálaráðs.

3.1.3 Heilbrigðisráðherra

Heilbrigðisráðherra kom í Samhæfingarstöðina til að fá upplýsingar um gang mála. Einnig heimsótti hann skaðasvæðin eins og fleiri ráðherrar til að gera sér grein fyrir ástandinu.

3.2 Almannavarnaráð

Almannavarnaráð hafði ekki verið virkt í talsverðan tíma fyrir jarðskjálftann og samkvæmt því frumvarpi sem var í lokaafgreiðslu hjá Alþingi átti að leggja ráðið niður. Almannavarnaráð tók ekki þátt í viðbrögðum við jarðskjálftanum. Samkvæmt lögum nr 82/2008 var nýtt ráð stofnað Almannavarna- og öryggismálaráð um málefni almannavarna.

4 Viðbragðsaðilar

Ríkislögreglustjórinn sendi starfsmenn til starfa í Samhæfingarstöð til að aðstoða starfsmenn almannavarnadeildar en einnig voru lögreglumenn úr sérsveit sendir til aðstoðar lögreglunni á Selfossi.

4.1 Almannavarnadeild ríkislögreglustjóra

Fjórir starfsmenn almannavarnadeildar tóku þátt í aðgerðum, þrír voru í Samhæfingarstöð og einn fór til aðstoðar aðgerðarstjórn á Selfossi. Einn starfsmaður var erlendis í sumarleyfi. Starfsmenn almannavarnadeildar héldu áfram eftir fyrstu viðbrögð að starfa að verkefnum

tengdum jarðskjálftanum, bæði á Suðurlandi, í þjónustumiðstöð, við skipulag íbúafunda og voru í samstarfi við stjórnsýsluna.

4.2 Fjarskiptamiðstöð ríkislögreglustjóra

Fjarskiptamiðstöð tók þátt í aðgerðunum frá upphafi. Þeir tóku m.a. á móti símtölum frá áfallasvæðinu og beindu verkefnum til Samhæfingarstöðvar sem fann þeim réttan farveg.

4.3 Landlæknir

Áhöfn Landlæknis í Samhæfingarstöðinni var virkjuð. Auk þess störfuðu fulltrúar Landlæknis í samráðsteyminu sem skipulagði áfallahjálp.

4.4 Landspítalinn

Starfsmenn Landspítala eru hluti af áhöfn Landlæknis í SST og tóku þátt í aðgerðum þar. Auk þess tóku starfsmenn spítalans þátt í að undirbúa og veita áfallahjálp í samráðsteymi.

4.5 Neyðarlínan

Starfsmenn Neyðarlínu voru undir miklu álagi fyrstu klukkustundir eftir jarðskjálftann og svöruðu fjölda fyrirspurna. Starfsmenn frá Neyðarlínu mönnuðu einnig sinn póst í Samhæfingarstöðinni.

4.6 Slökkvilið höfuðborgarsvæðisins

Hópur slökkviliðsmanna frá höfuðborgarsvæðinu aðstoðaði við fyrstu viðbrögð á vettvangi og starfsmenn slökkviliðs höfuðborgarsvæðisins mönnuðu stöður í Samhæfingarstöðinni fyrir hönd Sambands íslenskra sveitarfélaga .

4.7 Veðurstofan

Í fyrstu bjuggust vísindamenn við öðrum öflugum skjálfta, og var fólki ráðlagt að vera utandyra.

Það var síðar dregið til baka eftir frekari skoðun á upptökum skjálftans og frekari greiningu á atburðinum. Fulltrúi frá Veðurstofu vann með Samhæfingarstöðinni í fyrsta viðbragði.

Samkvæmt upplýsingum frá Veðurstofunni mátti búast við áframhaldandi skjálftavirkni á jarðskjálftasvæðinu á Suðurlandi með smá skjálftum. Þeir færu að öllum líkindum minnkandi.

Nokkur skjálftavirknin var vestar í Ölfusinu en áður eða á svæðinu við Bjarnastaði og vestur undir Geitafell og Þrengsli. Nokkrir stórir eftirskjálftar urðu í kjölfar stóra skjálftans, tveir af stærðinni 3,1 urðu 5 og 6. júní og annar af stærðinni 3,2 varð 7 km norð-norðaustur af Selfossi þann 16 júní. Starfsmenn almannavarnadeildar og Veðurstofu hittust reglulega eftir jarðskjálftann og fóru yfir þróun mála.

5 Sjálfboðaliðar - viðbragðsaðilar

5.1 Björgunarsveitir

Margar björgunarsveitir tóku þátt í aðgerðum. Þær komu af Suðurlandi, höfuðborgarsvæðinu, Suðurnesjum og Vesturlandi. Alls unnu um 300 björgunarsveitarmenn í fyrsta viðbragði. Í 6. grein lögreglulaga nr. 96/1996 eru björgunarsveitir skilgreindar sem hjálparlið lögreglu og í samkomulagi um hjálparlið almannavarna eru skilgreind tengsl stjórnarskipulags Slysavarnafélagsins Landsbjargar við skipulag almannavarna á hættu og neyðartímum. Samkomulagið kveður á um hlutverk Landstjórnar björgunarsveita, svæðisstjórna og sveita og deilda í heildarskipulagi vegna almannavarna. Slysavarnafélagið Landsbjörg vinnur samkvæmt lögum nr 43/2003 um björgunarsveitir og björgunarsveitarmenn. Landstjórn björgunarsveita fer með tæknilega stjórnun allra björgunaraðgerða sem björgunarsveitunum er falið samanber reglugerð nr 289/2003 (Samkomulag um hjálparlið almannavarna).

5.2 Rauði kross Íslands

Fjölmennt lið frá Rauða krossinum tók þátt í aðgerðum. Bæði heimamenn og sjálfbóðaliðar af suð- vestur horninu. Rauði krossinn hefur formlegt og lögbundið hlutverk í almannavörnum. Fjöldahjálparstöðvar voru opnaðar bæði í Hveragerði, Þorlákshöfn, safnaðarheimilinu á Hellu og Selfossi og sjálfbóðaliðar og starfsmenn Rauða krossins tóku þátt í starfsemi þjónustumiðstöðvanna. Hjálparsími Rauða krossins 1717 var efldur og fólki bent á að hafa samband. Rauði krossinn veitir sálrænan stuðning og sinnir félagslegu hjálparstarfi. Sálfræðingar frá Rauða krossinum voru í forsvari fyrir fræðsluáttak um sálrænan stuðning þegar skólarnir hófust á Suðurlandi um haustið 2008, en Kiwanisklúbbar á Íslandi styrktu fræðsluátakið. Verkefnið var unnið í samvinnu við bæjar- og skólayfirvöld, svo og almannavarnadeild ríkislögreglustjóra.

6 Vegamannvirki, veitustofnanir, síma og fjarskiptakerfi

6.1 Vegagerðin

Víða urðu skemmdir á brúm og vegum. Óseyrarbrú var lokað tímabundið og loka þurfti vegum m.a. við Ingólfsfjall vegna skemmda. Einnig þurfti að loka vegum tímabundið á meðan ástand þeirra var kannað.

Mynd 1. Víða skemmdust vegir og brýr

6.2 Símafyrtækin

Mikið álag varð á símasambandi á Suðurlandi bæði hjá Vodafone og Símanum og lá kerfið niðri um tíma. Almennavarnir lögðu áherslu á að síminn væri öryggistæki í hamförum og mikilvægt að íbúar og aðstandendur þeirra notuðu eingöngu símann í neyð.

6.3 Öryggisfjarskipti

Öryggisfjarskipti ehf reka TETRA fjarskiptakerfið. Í gegnum það fara megin fjarskipti viðbragðsaðila. TETRA kerfið virkaði vel en til að tryggja öryggi var viðbótarsendi bætt við fyrir Hveragerði. Starfsmenn fyrirtækisins fóru austur strax eftir skjálftan til þessa.

6.4 Orkuveitan

Engar truflanir urðu á raforkuflutningum í kjölfar jarðskjálftans.

6.5 Vatnsveitur

Leka varð víða vart í vatnslögnum og yfirborðsvatn komst í vatnsból þannig að vatnið varð tímabundið gruggugt og ódrykkjarhæft. Drykkjarvatni á flöskum var dreift um skaðasvæðið og íbúar hvattir til að nálgast vatn á tilteknum söfnunarsvæðum. Hjá Landbúnaðarháskólanum að Reykjum í Ölfusi varð mikið tjón í gróðurhúsum en þar minnkaði þrýstingur í tveimur borholum það mikið að þær urðu ónóthæfar.

Mynd 2. Miklar breytingar urðu á hverasvæðum. Nýir hverir mynduðust og aðrir þornuðu

7 Almannaþingir skipulagðar í héraði

7.1 Lögreglustjórar og almannavarnanefndir

Viðbrögð lögreglustjóra og almannavarnarnefnda miðuðust við lög um almannavarnir nr. 94/1962, sem þá giltu, með áorðnum breytingum. Lögreglustjórinn á Selfossi fór með stjórn almannavarna, í umdæmi sínu, og starfaði með almannavarnanefndum sem sveitarstjórnir höfðu skipað lögum samkvæmt. Í lögunum er kveðið á um hverja skal skipa í almannavarnanefndir. Þar sitja bæjarstjóri, bæjarverkfræðingur eða bæjartæknifræðingur, héraðs- eða heilsugæslulæknir, lögreglustjóri og tveir menn sem bæjarstjórn velur. Hlutverk almannavarnarnefnda er meðal annars að skipuleggja og annast björgunar- og hjálparstörf vegna hættu eða tjóns sem skapast

hefur vegna, til dæmis, náttúruhamfara líkt og í því tilviki sem hér er til umfjöllunar. Breytingar urðu á almannavörnum með lögum nr. 82/ 2008.

Slys á fólki og tjón á mannvirkjum einskorðaðist við Árnessýslu og slösuðust 28 manns. Nokkrar skemmdir urðu á vegum og brúm. Mikil hættu var á grjóthruni í kjölfar jarðskjálftans, sérstaklega í Hveragerði, Reykjafjalli og Ingólfsfjalli. Nýir hverir mynduðust í Hveragerði og þeir sem fyrir voru ýmist þornuðu eða urðu öflugri.

Mynd 3. Ólafur Helgi Kjartansson lögreglustjóri á Selfossi fundaði með viðbragðsaðilum í kjölfar jarðskjálftans

Jarðskjálftans varð rækilega vart á höfuðborgarsvæðinu, á Akranesi, í Vestmannaeyjum þar sem grjót hrundi úr Heimakletti. Skjálftinn fannst víðar á landinu svo sem á Kirkjubæjarklaustri og á Ísafirði. Skaðar urðu á svæði þriggja almannavarnarnefnda í umdæmi lögreglustjórans á Selfossi, sem voru Almannavarnarnefnd Árborgar og nágrennis, Almannavarnarnefnd Hveragerðis og Almannavarnarnefnd Sveitarfélagsins Ölfuss. Nefndirnar komu saman hver í sínu sveitarfélagi og lögreglustjóri fór á fundi nefndanna þar sem þær höfðu aðsetur hver í sínu sveitarfélagi.

Mynd 4. Stórt bjarg féll úr Ingólfsfjalli

7.2 Lögreglan

Í lögreglunni á Selfossi voru 27 lögreglumenn í starfi. Skjálftadaginn voru fjórir lögreglumenn á vakt auk sex lögreglumanna í yfirstjórn og rannsóknardeild. Sú regla gildir að þegar stærri jarðskjálftar eða aðrar náttúruhamfarir verða, skuli þeir lögreglumenn sem eru í frí og geta, mæta í lögreglustöðina. Mjög fljótlega voru komnir til starfa rúmlega 20 lögreglumenn. Um 40 mínútum eftir skjálftann voru komnir á svæðið yfir 60 lögreglumenn frá nágretta lögregluliðum. Þeim fylgdu fjöldi lögreglubíreiða og bifhjól. Í það heila komu um 100 lögreglumenn til starfa vegna jarðskjálftans. Lögreglumenn fóru í byrjun um svæðin til að kanna hvort þar væru einhverjir í neyð. Þeir sáu um að loka þjóðvegum og brúm þar til sérfræðingar höfðu framkvæmt bráðabirgðaskoðun á mannvirkjunum og heimilað umferð um þau á ný. Lögreglumenn fóru að raforkuverum á skjálftasvæðinu til að kanna stöðu mála þar. Þeir aðstoðuðu við rýmingu heilbrigðis- og öldrunarstofnana, fóru um götur og kölluðu tilmæli, með aðstoð gjallarhorns, til fólks um að yfirgefa hús sín. Lögreglumenn fóru að fangelsinu á Litla – Hrauni og réttargeðdeildinni á Sogni til halds og trausts. Stöðug lögregluvakt var fyrstu sólarhringanna á Eyrarbakka, Stokkseyri, í Hveragerði, Þorlákshöfn og Selfossi í þeim tilgangi að bregðast sem fyrst við neyðarkalli, tryggja öryggi fólks og gæta þess að þjófgefnir menn færu ekki inn í yfirgefin hús. Enginn lést né slasaðist alvarlega í jarðskjálftanum, sem varð til þess að lögregla þurfti ekki að fara í umfangsmiklar og tímafrekar rannsóknir.

7.3 Slökkvilið

Á skaðasvæðinu eru starfrækt þrjú slökkvilið sem eru Brunavarnir Árnassýslu fyrir Árborg og nágrenni, slökkvilið Hveragerðis og slökkvilið Þorlákshafnar sem sinnir Þorlákshöfn og Ölfus. Samtals eru 67 slökkviliðsmenn tiltækir hjá þessum slökkviliðum. Slökkviliðsmenn frá höfuðborgarsvæðinu tóku einnig þátt í viðbragðinu. Við jarðskjálftann fóru í gang brunakerfi sem tengd eru öryggisfyrirtæki sem sá um allsherjar útkall hjá Brunavörnum Árnassýslu og slökkviliðinu í Hveragerði en í Þorlákshöfn voru slökkviliðsmenn í viðbragðsstöðu. Tilkynnt var um minni háttar eld í íbúðarhúsi á Selfossi. Slökkviliðsmenn allra liðanna tóku þátt í að fara ásamt björgunarsveitum í hús og huga að fólki auk þess að aðstoða við að kanna íbúðarhæfni húsa. Þeir komu að neyðarslátrun og björgun búfjár í föllum gripahúsum.

7.4 Heilbrigðisstofnun Suðurlands

Heilbrigðisstofnun Suðurlands, HSu, þjónar um 20000 íbúum á Suðurlandi. HSu rekur átta heilsugæslustöðvar sem eru staðsettar á Kirkjubæjarklaustri, Vík í Mýrdal, Hvolsvelli, Hellu, Laugarási, Selfossi, Hveragerði og í Þorlákshöfn. Stofnunin hefur umsjón með rekstri réttargeðdeildar að Sogni og sinnir heilbrigðisþjónustu í fangelsinu á Litla-Hrauni. Rekstur sjúkraflutninga á Suðurlandi eru í umsjá HSu.

7.5 Selfoss

Á Selfossi er sjúkrahús, sem býr yfir hópslysaáætlun. Eftir skjálftann studdi Samhæfingastöð almannavarna við aðgerðir á HSu. Svo vildi til að vaktaskipti stóðu yfir á Selfossi þegar skjálftinn reið yfir. Fleiri starfsmenn voru því í húsinu en á öðrum tímum. Starfsmenn sem voru í fríi komu mjög fljótlega til starfa án þess að þeir væru sérstaklega boðaðir. Megin þungi heilbrigðiþjónustunnar var á Selfossi þangað sem fólk streymdi til að leita sér aðstoðar vegna minni háttar meiðsla. Byggingarnar voru rýmdar mjög fljótlega. Stærstum hluta rúmliggjandi sjúklinga var komið fyrir í hópferðabifreiðum og nokkrum var komið yfir í nýbyggingu sjúkrahússins sem er mjög traust. Fyrst um sinn var sjúklingum sem leituðu lækninga sinnt utandyra. Með aðstoð og í samstarfi við Landlækni, Landspítala Háskólasjúkrahúss og Rauða krossinn fór af stað markviss og vel skipulögð sálræn aðstoð sem byggð var á reynslu af

Suðurlandsskjálftum í júní 2000. Starfsmenn heilsugæslustöðvarinnar í Laugarási voru í viðbragðsstöðu til aðstoðar á Selfossi ef þörf krefði. Frá Sogni og Litla – Hrauni bárust ekki beiðnir um lækniaðstoð.

7.6 Hveragerði

Í heilsugæslustöðinni í Hveragerði var höfð vakt til miðnættis skjálftadaginn. Nokkrir leituðu þangað vegna minni meiðsla. Einhverjir leituðu beint á heilsugæsluna á Selfossi.

7.7 Þorlákshöfn

Í Þorlákshöfn var heilsugæslan opin í stutta stund eftir skjálftann en var lokað því enginn sjúklingur leitaði þangað. Læknir þar tók þátt í aðgerðum á heilbrigðisstofnunni á Selfossi. Læknir var staðsettur í Þorlákshöfn um nóttina til öryggis.

7.8 Framkvæmdastjórar sveitarfélaga (sveitarstjórar, bæjarstjórar og oddvitar)

Sveitarstjórnir hafa stórt hlutverk við að byggja upp eftir að neyðar- og björgunaraðgerðum lýkur. Sveitarfélögin hafa á hendi rekstur þjónustufyrirtæki sem íbúarnir geta ekki án verið. Má þar nefna vatnsveitu, hitaveitu, rafveitu, fráveitu og fleira sem huga þarf að eftir jarðskjálfta. Þá er hlutverk sveitarfélaganna í velferðar- og skólaþjónustu mjög mikilvægt í kjölfar náttúruhamfara og nauðsynlegt að þau gefi sérstakan gaum að líðan og aðstæðum íbúanna.

Í Árnessýslu eru átta sveitarfélög. Mestur skaði var í sveitarfélögunum Árborg, Hveragerði og Ölfus en minni háttar í Flóahreppi og Grímsnes- og Grafningshreppi. Mikið mæddi á bæjarstjórum í byrjun og fyrstu dagana. Bæjarstjórnir mynduð samráðshóp sem kom saman daglega í fyrstu og síðar eftir þörfum. Með þessu vinnulagi var farið yfir stöðu mála, settar vinnureglur og samráð haft um aðgerðir svo sem úrlausnir vegna félagslegra aðstæðna fólks, niðurrifs húsa og fleira. Ávinningurinn var sá að eftirmál urðu færri. Bæjarstjórnir efndu til íbúafunda í samstarfi við almannavarnadeild ríkislögreglustjóra, hver í sínu sveitarfélagi. Tilgangurinn var að upplýsa íbúa

um ástand og gang mála. Fengnir voru vísindamenn sem fræddu um hegðun jarðskjálfta áhrif þeirra á mannvirki og jarðskorpu, sálfræðingar frá Rauða krossinum sem fóru yfir sálrænar afleiðingar, forstöðumaður Viðlagatryggingar upplýsti um tryggingamál og aðrir sem fræddu fólk meðal annars um félagslega þætti. Með sama hætti var boðað til fundar með íbúum af erlendum uppruna.

Fljótlega var tekin ákvörðun um að opna þjónustumiðstöðvar í Hveragerði og á Selfossi sem þjónuðu öllum íbúum svæðisins. Þjónustumiðstöðin dró verulega úr álagi bæjarstjóra þar sem á þeim vettvangi var meðal annars tekið við málum sem voru á einhvern hátt óvenjuleg og þörfuðust sértækra lausna. Leitast var við að taka heildstætt á öllum þeim þáttum sem jarðskjálftinn leiddi af sér svo fólk þyrfti ekki að leita á marga staði eftir þjónustu. Mikilvægt var talið að vel tókst til með val á verkefnisstjóra sem naut trausts allra. Það var sveitarstjórnunum mikill styrkur af nærveru og aðstoð starfsmanna almannavarnadeildar ríkislögreglustjórans strax eftir jarðskjálftann og á síðari stigum.

7.9 Byggingafulltrúar

Byggingafulltrúar á skaðasvæðinu höfðu mikil samskipti sín á milli sem tryggði samræmda úrlausn mála. Störf byggingafulltrúa voru mikilvæg og ábyrgðamikil í kjölfar jarðskjálftans. Þeir voru í beinum samskiptum við hagsmunaaðila svo sem lögreglustjóra, almannavarnardeild ríkislögreglustjóra, slökkvilið, björgunarsveitir, Rauða krossinn, samhæfingarstöð í Skógarhlíð og vísindamenn. Byggingafulltrúar önnuðust tjónamat skyndikönnun á ástandi, mannvirkja til að tryggja öryggi almennings. Forgang höfðu fjöldahjálparstöðvar, heilsu- og sjúkrastofnanir, gæslustöðvar, skólar og vistheimili. Byggingafulltrúar mátu hættu, úrskurðuðu um hættuleg mannvirki, bönnuðu og takmörkuðu notkun þeirra, sáu um að girða af hættuleg svæði og mannvirki. Upplýsingar voru skráðar um ástand burðarvirki mannvirkja, höfðu eftirlit með niðurrifi ónýtra mannvirkja og úrbótum laskaðra mannvirkja var fylgt eftir. Fundir voru haldnir með Viðlagatryggingu og matsmenn hennar fengu aðgang að gögnum og upplýsingum um mannvirki og ástand þeirra.

Það kom í hlut byggingafulltrúa að hughreysta fólk í áfalli, sem taldi sig vera óöruggt vegna raunverulegra eða mögulegra skemmda á húsum þeirra. Byggingafulltrúar sáu um að leiðbeina og fræða tjónþola um ýmislegt til að létta þeim sporin.

7.10 Skólastarf

Á skaðasvæðinu eru leiksólar, grunnskólar og fjölbrautaskóli með á fjórða þúsund nemenda. Í Árborg eru sex leikskólar með pláss fyrir 514 börn, tveir grunnskólar með tæplega 1100 nemendum og fjölbrautaskóli þar sem rúmlega 900 nemendur stunduðu nám á vorönn 2008. Í Hveragerði eru tveir leikskólar og einn grunnskóli með um 400 nemendum. Í Þorlákshöfn er leikskóli og grunnskóli með um 250 nemendur. Þann 29. maí var skólastarfi lokið í Fjölbrautaskóla Suðurlands og enginn nemandi í skólabyggingunni. Fáir nemendur voru í grunnskólunum sem helgaðist af því að þennan dag voru margir efri bekkja í skólaferðalagi. Í einhverjum tilvikum var skóladegi lokið fyrir klukkan 15:00 og nemendur farnir heim. Einkum voru það nemendur yngstu bekkjadeilda, börn í skólavistun, sem ekki voru farin heim úr skólanum. Í leikskólunum voru börnin ýmist úti í leikjum eða inni í verkefnum. Sum börnin voru farin áður en skjálftinn kom. Viðbragðsáætlun var til staðar í öllum skólunum og hékk uppi í hverri kennslustofu og á opnum svæðum innandyrá. Eftir henni var farið þar sem nemendur voru enn í skólahúsi. Hringt var í foreldra barnanna og þeir beðnir að sækja börn sín í skólana. Almennt hræddust börnin ekki skjálftann en þegar skefdir foreldrar komu til að sækja þau breyttist viðhorf barnanna og ótti og skelfing braust fram hjá þeim.

Viðbrögð skólanna virðast hafa verið með líkum hætti og byggðu á reynslu af Suðurlandsskjálftum árið 2000. Haft var samband við starfsmenn skólanna fljótlega eftir skjálftann til að kanna andlegt ástand þeirra og hagi. Skólarnir tóku á öllum þáttum sem þurfti til að aðstoða, leiðbeina og vinna með nemendur og starfsmenn eftir áfallið. Hustið 2008 var að tilstuðlan skólanna, Rauða krossins og Kiwanishreyfingarinnar á Íslandi haldnir fyrirlestrar og verkefni unnin með nemendum í þeim tilgangi að vinna úr erfiðum tilfinningum, hugsunum og hegðun nemenda og starfsfólks sem rekja mátti til jarðskjálftans. Ekki er vitað um að neinn nemandi eða starfsmaður skóla hafi slasast. Minni háttar tjón varð á öllum skólabyggingum en burðarvirki stóðust áraunina.

7.11 Íbúafundir

Haldnir voru íbúafundir í Árborg á Selfossi og Eyrarbakka, Ölfusi og Hveragerði þar sem fulltrúar sveita- og bæjarstjórna, almannavarnadeildar, viðbragðsaðila, heilbrigðisstofnunar, viðlagatryggingar og vísindamanna sátu fyrir svörum. Sérstakur fundur var með íbúum af erlendum uppruna þann 6 júní.

Mynd 5. Ragnheiður Hergeirsdóttir bæjarstjóri í Árborg var meðal ræðumanna á fjölmennum fundi á Selfossi

8 Upplýsingagjöf

Álag var á starfsfólk Samhæfingarstöðvar vegna upplýsingagjafar í kjölfar jarðskjálftans. Mikilvægt er að fjölmiðlafulltrúi starfi í Samhæfingarstöðinni og veiti upplýsingar um stöðu mála og framvinduna í stórum aðgerðum. Stjórnandi í Samhæfingarstöð sinni þessum málaflokki að mestu með aðstoð frá áætlunum og björgum og er það nokkuð sem þarf að skipuleggja betur í framtíðinni.

8.1 Fjölmiðlar

Samstarf við fjölmiðla var með ágætum. RÚV mannaði sinn póst í Samhæfingarstöðinni. Beinar útsendingar voru af skaðasvæðinu og frá Samhæfingarstöðinni. Upplýsingaflæði til almennings var stöðugt, bæði í dægurmálaútvarpi og í fréttatímum.

9 Tryggingafélög

9.1 Viðlagatrygging

Viðlagatrygging Íslands bætir tjón af völdum jarðskjálfta á húseignum og lausafé hafi eigendur tryggt það gegn bruna. Viðlagatrygging er lögbundin náttúruhamfaratrygging sem bætir beint tjón á tryggðum eignum af völdum eldgosa, jarðskjálfta, skriðufalla, snjóflóða og vatnsflóða. Um leið og ljóst varð að tjón vegna jarðskjálftans var mjög umfangsmikið fundaði almannavarnadeildin með Viðlagatryggingu um frekara samstarf. Verkfræðistofan Verkís var falið að gera tjónamat og skoðun í Hveragerði og Árborg ásamt nærliggjandi sveitum austan Ölfusár sem og uppsveitum Árnessýslu. Um var að ræða fasteignir ásamt veitu- og brúarmannvirkjum. Tjónstilkynningar voru 2.300 og skoðuðu matsmenn fyrirtækisins yfir 3000 matshluta eða um 50% af öllum matshlutum svæðisins¹. Við stofnun þjónustumiðstöðvar í kjölfar jarðskjálftans var Viðlagatryggingu boðið að vera með þjónustu við íbúa í þjónustumiðstöðinni. Viðlagatrygging taldi heppilegra að vera með starfseminna annars staðar og opnaði skrifstofu að Austurvegi 64 á Selfossi. Eignatjón var umtalsvert og um miðjan júní var ljóst að 10 hús með 12 íbúðum voru óíbúðarhæf í Árborg, 2 hús í Hveragerði og 11 í Ölfusi.

10 Erlend aðstoð

Innan við klukkustund frá jarðskjálftanum bauð samhæfingar og upplýsingamiðstöð Evrópusambandsins (Monitoring and information Center-MIC) fram aðstoð. Ekki var talin þörf á því og aðstoð afþökkuð. Mikilvægt er að halda möguleikanum um aðstoð opnum þar sem á síðari

¹ <https://www.verkis.is/verkefni/verkefnastjornun/astandsmat-og-verdmat/sudurlandsskalfti-2008>

stigum var óskað eftir gervihnattamyndum, sem reyndist erfitt og tímafrekt þar sem búið var að afþakka alla aðstoð.

11 Ýmis verkefni almannavarna

Aðgerðastjórn var virkjuð á Selfossi og þar var jafnframt vettvangsstjórn fyrir Selfoss. Einnig voru vettvangsstjórnir í Hveragerði og Þorlákshöfn. Ákveðið var að skanna allt svæðið til að huga að íbúum og öryggi mannvirkja. Það reyndist gríðarlega umfangsmikið verkefni.

Björgunarsveitir tóku að sér að fara í hús, sem reyndist mjög tímafrekt. Víða var mikið tjón á byggingum og lausamunum innandyra og þurfti að aðstoða íbúa við að koma heimilum og fyrirtækjum í starfshæft ástand og hreinsa upp glerbrot og annað lauslegt fallið hafði í skjálftanum. Þjónustumiðstöðvarnar sönnuðu gildi sitt en þar var hægt að nálgast alla þjónustu á einum stað eins tryggingamál, áfallahjálp, upplýsingar frá sveitarstjórn og byggingafulltrúa. Mikið mæðir á sveitarfélögum í náttúruhamförum og þurfa þau að hafa viðbúnað sinn á hreinu. Um það leyti sem jarðskjálftinn varð, kom út ritið Langtímaviðbrögð við náttúruhamförum sem eru leiðbeiningar fyrir sveitarfélög í kjölfar slíkra hamfara. Bæði í Árborg og í Hveragerði voru þessar leiðbeiningar notaðar².

Mynd 5. Á bænum Krossi í Ölfusi hrundi útihús með þeim afleiðingum að kindur og lömb drápust

² Sólveig Þorvaldsdóttir, Ásthildur Elva Bernharðsdóttir, Herdís Sigurjónsdóttir, Geir Oddsson og Guðrún Pétursdóttir; Langtíma viðbrögð við náttúruhamförum, Stofnun Sæmundar fróða, Reykjavík 2008

11.1 Áfallahjálpi

Í fyrstu veita sjálfboðaliðar Rauða krossins fyrstu hjálpi. Sálrænn stuðningur er síðan sérhæfð þjónusta við fólk sem lendir í áföllum og byggir á viðurkenndum aðferðum til að bregðast við. Samráðshópur um áfallahjálpi í Samhæfingarstöðinni kom saman vegna jarðskjálftans til að skipuleggja starfið á Suðurlandi. Áfallateymi Landspítala stýrði áfallahjálpinni. Margir komu að áfallahjálpinni, sálfræðingar, geðhjúkrunarfræðingar og prestar. Upplýsingabæklingi um sálrænan stuðning við börn var dreift í hús sveitarfélagsins Árborgar. Einnig voru flutt fræðsluerindi um viðbrögð við áföllum víða á vegum sveitarfélagsins. Eftir að þjónustumiðstöð almannavarna var opnuð 31. maí í Hveragerði í húsi Rauða krossins og á Selfossi í Tryggvaskála, voru tveir sérfræðingar til staðar á hvorum stað fyrstu dagana. Sérstaklega var hugað að börnum, sem sum hver sýndu mikil einkenni streitu og var þá leitað til sálfræðinga sem höfðu reynslu af því að tala við börn. Einnig var túlkapjónusta í boði fyrir fólk af erlendum uppruna, sem kynnt var á íbúafundi fyrir erlenda íbúa sem haldinn var í Vallaskóla 6. júní 2008. Sálfræðingar HSU unnu frá 23. júní til 12 júlí og var áhersla lögð á gott aðgengi að þjónustunni og var meðal annar þjónustusími og netfang auglýstur í fjölmiðlum. Notendum var vísar áfram þegar þurfa þótti til fyrir viðtöl við lækna, geðhjúkrunarfræðing og geðlækni. Mikið álag var á sérfræðinga og jafnan löng bið eftir viðtali, sem var fram í ágúst. Til að mynda voru 78 beiðnir um áfallahjálpi á tímabilinu 31. maí til 3 júní í sveitarfélaginu Árborg.

Alls leituðu 118 einstaklingar til þjónustumiðstöðvar á fyrstu dögnum eftir jarðskjálftann (4 – 29 júní). 37 sóttu þjónustumiðstöðina í Hveragerði og 81 þjónustumiðstöðina á Selfossi. 55 nýttu sér þjónustusímann. Alls komu 205 einstaklingar í viðtöl ýmist frá læknum Rauða krossi, í gegnum þjónustusíma. Margir leituðu einnig til presta á svæðinu sem sinntu áfallahjálpi.

Sérstakt samstarfsverkefni var sett af stað í kjölfar jarðskjálftans af Landspítala, almannavarnadeildar ríkislögreglustjóra Embætti landlæknis, Rauða krossins og þjóðkirkjunar um áhrif jarðskjálftans 29. maí á íbúa á Suðurlandi. Rannsóknin var í formi spurningalista. Haft var samband við 1666 þátttakendur með tölvukönnun 8 – 9 vikum eftir jarðskjálftann. Alls svöruðu 1329. Einnig var boðið upp á hefðbundna póstkönnun þar sem haft var samband við 703 þátttakendur og svöruðu 431. Ýmsir þættir voru skoðaðir og kom m.a.fram að 1183 upplifðu

jarðskjálftana sem áfall (78,2). Þar af voru 7,1% með marktæk einkenni áfallastreitusöskunar (PTSD).

12 Skýrsla um starfsemi þjónustumiðstöðvar

Ljóst var að afleiðingar jarðskjálftans voru mjög umfangsmiklar og nýsamþykkt lög um almannavarnir gerðu ráð fyrir að ríkislögreglustjóra væri heimilt að starfrækja þjónustumiðstöð á skaðasvæðum í kjölfar hamfara til að þjónusta íbúa, sem hefðu orðið fyrir tjóni. Strax á fyrstu dögum eftir skjálftann ákvað dómsmálaráðherra í samvinnu við ríkislögreglustjóra að setja á stofn þjónustumiðstöð í samræmi við nýsamþykkt lög um almannavarnir. Verkefnastjóri var ráðinn til starfa 3. júní 2008 og starfaði til loka ársins 2009. Verkefnastjórinn var starfsmaður almannavarnadeildar til ársbyrjunar 2009 en þá var þjónustumiðstöðin færð undir forsætisráðuneytið.

Mynd 6. Sérstök vefsíða um jarðskjálftatengt efni og þjónustumiðstöðina var sett upp á vefsíðu almannavarnadeildar

Íbúar á skaðasvæðinu gátu leitað til miðstöðvarinnar með öll erindi tengd jarðskjálftanum. Hægt var að vísa íbúum á einn stað til að fá úrlausn sinna mála. Á vefsíðu almannavarnadeildar var sett upp sérstakt vefsvæði fyrir þjónustumiðstöðina og jarðskjálftatengt efni var þar aðgengilegt. Þjónustumiðstöðin samræmdi starf sveitarfélaga og var tengiliður sveitastjórna og ráðuneyta. Einnig annaðist þjónustumiðstöðin úrlausn mála fyrir opinberar stofnanir sem urðu fyrir tjóni.

Rekstur þjónustumiðstöðvarinnar var mjög mikilvægur þáttur fyrir íbúa á jarðskjálftasvæðinu og sannaði gildi. Hægt er að nálgast skýrslu um verkefni og starfsemi þjónustumiðstöðvar 2008-2009 á vefsíðu almannavarnadeildarinnar³.

13 Greining á viðbrögðum

Til að greina upphafs viðbrögðin og hvernig skipulagi aðgerða var háttað voru sendir til allra viðbragðsaðila nokkrar spurningar sem snúa að þeim þætti. Í framhaldi af því voru tekin viðtöl við lykilstjórnendur og beitt snjóboltatækni þ.e. þeir voru látnir benda á tvo aðra sem tóku þátt í aðgerðum og þeir síðar á tvo til viðbótar. Tekin voru viðtöl aðila, sem komu að stjórnun aðgerðanna á mismunandi hátt.

Erindið sem sent var viðbragðsaðilum var svohljóðandi

Ágætu viðbragðsaðilar.

Lögreglustjórinn á Selfossi og Almannavarnadeild ríkislögreglustjóra vilja þakka ykkur fyrir ómetanlegt framlag við aðgerðir í kjölfar Suðurlandsskjálftans þann 29. maí síðastliðinn. Til að draga fram lærdóm sem þar ávannst er mikilvægt að unnar séu góðar skýrslur um viðbrögð. Vegna þessa óska Lögreglustjórinn á Selfossi og almannavarnadeild ríkislögreglustjórans eftir því að viðtakendur þessa bréfs hlutist til með að viðbragðsaðilar sem tengjast ykkur taki sama slíka skýrslu. Óskað er eftir að skýrslan verði send á Odd Árnason yfirlögregluþjón á Selfossi og Víði Reynisson deildarstjóra almannavarnadeildar með tölvupósti oddura@tmd.is og vidir@rls.is

Óskum við sérstaklega eftir að skýrslurnar fjalli um eftirfarandi;

- *Boðun- hver boðaði og hvernig gekk það*
- *Fjarskipti- hvaða fjarskiptaleiðir voru notaðar og hvernig gekk það*
- *Stjórnkerfið- hvar kom einingin að og hvernig virkaði það*

³ <https://www.almannavarnir.is/utgefid-efni/jardskjalftar-varnir-og-vidbrogd/?wpdmdl=21588>

- *Verkefni- hver voru fyrstu verkefni, hver úthlutaði og í hvaða verkefni var síðan farið og hver úthlutaði þeim.*
- *Lærdómsatriði. Hvað gekk vel og á að nýta áfram og hvað gekk ekki vel og tillögur til úrbóta*

Svör bárust frá:

- Björgunarsveitin Kjölur, Kjalarnesi
- Lögregla höfuðborgarsvæðisins
- Björgunarfélagið Árborg
- Rauða krossi Íslands
- Björgunarsveitin Suðurnes
- Björgunarsveitin Kyndill, Mosfellsbæ
- Björgunarsveitin Björg, Eyrarbakka

14 Lærdómur

14.1 Lærdómsatriði úr skýrslunni um jarðskjálftana 2000 og lærdómur 2008

Eftir jarðskjálftana á Suðurlandi í júní 2000 gerðu Almannavarnir ríkisins (AVRIK) skýrslu⁴ um aðgerðir að hálfu almannavarna í kjölfar skjálftana. Höfundar þeirrar skýrslu voru Sólveig Þorvaldsdóttir framkvæmdastjóri AVRIK og Ásthildur Elva Bernharðsdóttir stjórnsýslufræðingur.

⁴ Ásthildur Elva Bernharðsdóttir og Sólveig Þorvaldsdóttir; Suðurlandsskjálftar árið 2000. Útg. Almannavarnir ríkisins 2002

Frá árinu 2000 hafa orðið veigamiklar breytingar á skipulagi almannavarna. Haustið 2002 var lagt fram á Alþingi frumvarp dómsmálaráðherra sem fól í sér flutning verkefna sem áður voru hjá Almannavörnum ríkisins og Almannavarnaráði til ríkislögreglustjóra. Lögin öðluðustu gildi í mars 2003 og frá þeim tíma var stofnunin Almannavarnir ríkisins lögð niður. Í skýrslu Almannavarna ríkisins um jarðskjálftana 2000⁵ eru farið yfir 12 lærdómsatriði sem skýrsluhöfundar benda á til úrbóta vegna jarðskjálftans. Hér er ætlunin að fara yfir þau og sjá hvað hefur breyst og hvernig var tekið á þessum atriðum í jarðskjálftanum 2008. Um leið er mikilvægt að hafa í huga þær breytingar sem orðið hafa á skipulagi almannavarna frá 2000 t.d. með flutningi verkefna til ríkislögreglustjórans og stofnun Samhæfingarstöðvarinnar í Skógarhlíð sem bætt hafa verulega stjórn og samhæfingu aðgerða.

1. Úrbætur vegna upplýsingamiðlunar til almennings.

Staðan 2000

Nauðsynlegt að koma á hraðvirkri upplýsingamiðlum um stöðu og horfur á skaðasvæðum

Staðan 2008

Með tilkomu Samhæfingarstöðvarinnar og aðstöðu RÚV þar hefur orðið bylting í upplýsingagjöf til almennings. Einnig hefur vefur almannavarna www.almannavarnir.is verið bættur og aðgengi til að koma inn upplýsingum auðveldað. Allir fjölmiðlar eru á tölvupóstlista og fyrsta fréttatilkynning frá Samhæfingarstöðinni fór kl. 15:55

⁵ Ásthildur Elva Bernharðsdóttir og Sólveig Þorvaldsdóttir; Suðurlandsskjálftar árið 2000. Útg. Almannavarnir ríkisins 2002

2. AVRIK sjái um fjölmiðlatengsl fyrir nefndir (almannavarnanefndir)

Staðan 2000

Engin miðlæg upplýsingagjöf var til staðar og álag á starfsmenn almannavarnanefnda vegna fjölmiðla og fréttamanna

Staðan 2008

Með þeim breytingum sem sjá má undir lið 1 þ.e. Samhæfingarstöðin var með öfluga upplýsingagjöf, sem minnkaði að einhverju leyti álagið á nefndirnar á svæðinu.

Lögreglustjórinn á Selfossi og sveitarstjórnarnir á svæðinu sinntu fjölmiðlum einnig vel.

3. Boðun stjórn- og samhæfingarkerfis viðbragðsaðila við virkjun vettvangseininga

Staðan 2000

Bæta þarf leiðit til að boða þa sem koma að stjórn- og samhæfingarkerfi aðgerða

Staðan 2008

Gagnagrunnur viðbragðsaðila hjá Neyðarlínunni er í notkun og virkar. Aðgerðarstjórnir, almannavarnanefndir, svæðisstjórnir og áhöfn Samhæfingarstöðvarinnar eru skilgreindar þar.

4. Formföst meðferð beiðna úr héraði til Almannavarna ríkisins

Staðan 2000

Koma þarf stöðluðum eyðublöðum í stjórnstöðvar almannavarnanefnda vegna óska um utanaðkomandi aðstoðar

Staðan 2008

Útbúin hafa verið stöðluð eyðublöð til að nota þegar beiðnir eru sendar á milli stjórneininga. Með tilkomu Samhæfingarstöðvarinnar og tölvukerfis hennar og innleiðingar SÁBF kerfisins hefur meðferð beiðna batnað verulega. Beiðnir fóru þó að mestu um síma og TETRA til SST frá umdæmi. Ekki er vitað til að það hafi valdið vandamálum.

5. Fækkun almannavarnanefnda samhliða eflingu aðgerðastjórna

Staðan 2000

Fækkun almannavarnanefnda og efling stafsins innan þeirra og aðgerðastjórn verði ein í hverju umdæmi. Efla þarf þjálfun þeirra sem sinna stjórnun og samhæfingu í stjórnstöð

Staðan 2008

Í Árnssýslu voru þegar jarðskjálftinn reið yfir 5 nefndir starfandi. Unnið hafði verið af því í nokkurn tíma að sameina þær og jafnframt að skilgreina verkefni aðgerðastjórna og vettvangsstjórna. Með tilkomu nýrra laga um almannavarnir nr. 82/2008 var verkefni aðgerðastjórna skilgreint og skilið frá verkefnum almannavarnanefnda. Ein sameiginleg almannavarnanefnd tók til starfa í Árnssýslu haustið 2008.

6. Nánara samstarf Almannavarna og Neyðarlínunnar

Staðan 2000

Mikilvægt er að Almannavarnir og Neyðarlínan vinni náið saman.

Staðan 2008

Bæði almannavarnadeild ríkislögreglustjóra og Neyðarlínan hafa ekki bara stjórnstöðvar

sínar í sama húsi og báðar aðkomu að Samhæfingarstöðinni heldur eru skrifstofur þessara aðila í sama húsi. Þetta hefur þýtt stóraukið samstarf þessara aðila. Það reyndist vel í viðbrögðum nú.

7. Skipulagning könnunar áhrifasvæða

Staðan 2000

Mikilvægt að kanna vár sem eru á svæði almannavarnanefndar og áætlun unnin með þeim sem er ætlað að framkvæma hana

Staðan 2008

Stuttu fyrir jarðskjálftann var hafist handa við stórt verkefni Áhættuskoðun þar sem allar almannavarnanefndir í lögregluumdæmum meta vár og áhrifasvæði þeirra

8. Skipulagning áfallahjálpar

Staðan 2000

Skipulag áfallahjálpar var ekki fyrir hendi. Koma þarf á skipulagi áfallahjálpar.

Staðan 2008

Fyrir liggur skipulag almannavarna um áfallahjálp, sem virkjað var í jarðskjálftanum og gaf góða raun, Reynslan verður nýtt til að bæta skipulagið enn frekar.

9. Rauður sími milli almannavarnanefnda og Samhæfingarstöðvar

Staðan 2000 Nauðsynlegt að stjórnstöðvar almannavarnanefnda geti ávallt náð inn til Samhæfingarstöðvar

Staðan 2008 Erfiðlega gekk að ná símasambandi við stjórnendur. Það er reyndar einnig vegna þess að aðgerðastjórn á Selfossi þurfti að yfirgefa stjórnstöð sína og vinna að verkefninu utandyra í bráðabirgðaaðstöðu. Þessi lærdómur á við einnig í þessu tilfelli

10. Aukin þjálfun í almannavörnum

Staðan 2000

Alltof margir vissu ekki um hlutverk sitt í almannavörnum

Staðan 2008

Erfitt er að meta hvenær sé nóg gert í þjálfun. Þó er ljóst að með tilkomu nýrra laga um almannavarnir þarf að þjálfra hóp aðgerðarstjórnenda í hverju umdæmi og hafa verið lögð drög að því.

11. Skilgreining á lok aðgerða af hálfu almannavarna

Staðan 2000

Erfitt er að skilgreina og ákveða hvenær lok aðgerða eru af hálfu almannavarna

Staðan 2008

Þetta var ekki skilgreint í lögum áður en ný lög um almannavarnir tóku gildi í júní 2008. En nú er það ríkislögreglustjóri í samvinnu við viðkomandi lögreglustóra sem lýsir yfir almannavarnastigi og þar með afléttir því líka

12. Skilgreining á þætti sveitarstjórna í aðgerðum vegna hamfara

Staðan 2000

Þar sem framhaldsaðgerðir í kjölfar aðgerða almannavarna vegna neyðarástands falla bæði undir ríki og sveitarfélög er mikilvægt að hlutverkaskipting milli ríkis og

sveitarfélaga sé skýr

Staðan 2008

Með verkefninu Langtímaviðbrögð við náttúruhamförum⁶ voru settir fram gátlistar og tillögur að verklagi fyrir sveitarstjórnir um hvernig þær koma að undirbúningi og framkvæmdum fyrir, á meðan og eftir hamfarir. Mikilvægt verkefni er að innleiða þetta hjá öllum sveitarfélögum. Sveitarfélögin Árborg, Hveragerði og Ölfuss hófu öll vinnu við innleiðingu áætlunar um langtímaviðbrögð í kjölfar jarðskjálftans. Í nýju lögunum um almannavarnir eru verkefni sveitarfélaga betur skilgreind en áður.

⁶ Sólveig Þorvaldsdóttir, Ásthildur Elva Bernharðsdóttir, Herdís Sigurjónsdóttir, Geir Oddsson og Guðrún Pétursdóttir; Langtíma viðbrögð við náttúruhamförum, Stofnun Sæmundar fróða, Reykjavík 2008

Mynd 7. Vörur hrundu úr hillum